

Odraz fenomena “Bosanske doline piramida” u usmenoknjiževnom žanru vica

Zoran Čiča

— *Kako Bosanci zovu Fatu nakon otkrića piramide u Bosni?*

— *Kleofata!*

 tako je 21. listopada 2005. godine u sarajevskom hotelu Holiday Inn na svjetskoj konferenciji za tisak zaljubljenik i amaterski istraživač arheoloških lokacija piramidalnih građevina Srednje i Južne Amerike i autor nekoliko knjiga na temu alternativne povijesti, formalnim obrazovanjem ekonomist, Semir Osmanagić sa svojim timom službeno obznanio pronalazak prvih piramida u Europi, vijest je obišla svijet i izazvala veliku pozornost. Popratile su je, što vijestima što reportažama, najgledanije i najuglednije svjetske i europske televizijske kuće, od CNN-a, ABC-a, CBS-a, ZDF-a preko BBC-a do HTV-a, te tiskovine i njihove web stranice (primjerice *National Geographic*, *Washington Post*, *Boston Globe*). 329

Već sama po sebi nesumnjivo intrigantna teza o postojanju civilizacije izvan svake postojeće službene historiografske kronologije ljudske povijesti, čije bi piramidalne građevine enormnih proporcija u Visokom u Bosni bile tragovi, osim logično znanstvenih prijepora pokrenula je na lokalnoj razini i niz procesa koji su urodili i (za tako kratko vrijeme od godine dana) bogatom kulturnom fenomenologijom. Na temelju materijala prikupljenih na internetskim stranicama te tijekom boravka u Visokom od 30. srpnja do 7. kolovoza 2006. prikazat će tek manji, onaj nematerijalni, usmenoknjiževni dio te produkcije.¹ Pristup temi je fenomenološki: promatra se jedna osebujna kulturna pojava koja u svome potencijalu ima kulturnoantropološke odnosno etnološke aspekte. Ona (tj. njezini inicijatori), dakako, pretendira i na puno šire civilizacijske i historiografske diskusije, no pri trenutnom stanju arheoloških artefakata u “Bosanskoj dolini piramida”, takva vrsta analiza nema predmetnoga uporišta (ukoliko se, naravno, ne dokaže da bi sama brda o kojima je riječ, oblikovana ljudskom rukom u piramidalni oblik bila takvi

1 Zbog ograničenosti prostorom, ovdje se donosi tek dio većega teksta u kojemu se analiziraju i ostali elementi kulturne produkcije inspirirane fenomenom Bosanske doline piramida. Riječ je o tekstovima nekoliko pjesama uglazbljenih u hip-hop, heavy metal, sevdah i folk stilovima kao i onih drugih; kratkim usmenoknjiževnim oblicima izraženim u brojnim natpisima na majicama i njihovim slikovnim prikazima; paleti ostalih suvenira vezanoj uz piramidalno nadahnucu; niskobudžetnom amaterskom igranom filmu *Tajna visočke piramide*; a razmatra se i središnja uloga Semira Osmanagića kao suvremenog hijerofanta koji u maniri suvremenog Schlimanna (koji je književne spjevove uzeo kao vjerodostojne povjesne izvore za rekonstrukciju lokaliteta Troje) usmenoknjiževnu tradiciju visočkoga kraja interpretira kao pučku reminiscenciju na prehistorijsku stvarnost, obogaćujući je vlastitim alternativno-historijskim pogledima i tumačenjima.

artefakti). No prilično bogata kulturna kumulacija koja je nastala kao posljedica Osmanagićevih teza i radova na navedenim brdima izvedenih tijekom 2006. godine čini priču o "Bosanskoj dolini piramida" istraživački relevantnom. S obzirom na to da etnolozima na ovim prostorima zbog ukorijenjene paradigmatske orientiranosti na pučku kulturu u parametrima davnije prošlosti i kontinuiteta tradicije često izmiču njezina pulsiranja u sadašnjosti, neka ovaj rad bude tek impuls za praćenjem "terena", onog u Visokom kao i pratećeg u virtualnoj sferi, u trenutku njegova nastanka.

U ljeto 2006, svega nekoliko mjeseci nakon početka terenskih iskopavanja, u Visokom se intenzivno osjećalo novo ozračje. Njega mi je izravno potvrđivao gotovo svaki razgovor s lokalnim stanovnicima, no jednako tako bilo je i vidljivo u novim elementima lokalne scenografije. U Visokom se tih dana piramida tražila, piramida se nalazila, piramida se dokazivala, u piramidu se sumnjalo, piramida se jela, nosila, gledala, za piramidu se znojilo, od piramide se živjelo, na piramidi se stanovalo, piramidom se sladilo, o piramidi se pjevalo, pričali vicevi – ukratko, piramide su postale kucavica Visokog.

330

Glavni izvor mobilizacije kolektivne svijesti i inicijator njezinog usmjeravanja na temu piramida bio je Semir Osmanagić. Malo je vjerojatno da je barem dio onih koji su o piramidama posvuda raspravljaljali makar i zavirio u njegove knjige ili izravno slušao neku od njegovih brojnih javnih prezentacija. Najveći dio informacija po svoj prilici potjecao je iz televizijskih izvještaja lokalnih i inozemnih kuća, visočkog radija, te tiska, medija koji su uglavnom blagonaklono izvještavali o onome što se zbiva na brdima Visočici i Plješevici, kao i teorijskim objašnjenjima koja stoje u pozadini istraživanja. No glavni dio posla u prenošenju informacija dalje je odigrala usmena predaja, daljnja prepričavanja i diskusije na tu temu na mikro razini.

Teze s kojima je Osmanagić krenuo u javnost, javnim predavanjima, nastupima u medijima te svojim knjigama *Bosanska piramida Sunca* (2005) i *Bosanska dolina piramida* (2006) moglo bi se sažeti ovako:

1. Visočka dolina zapravo je golemi arheološki kompleks s nekoliko piramida i pratećih objekata građen u pretpovijesno doba od visoko razvijene, nepoznate civilizacije. Gruba procjena vremena nastanka je otprilike gornji paleolitik (za čije je suvremenike prema današnjim službenim arheološkim spoznajama karakteristično prevladavanje specijaliziranog kremenog oruđa, izrada dlijeta, oruđa za rezbarenje s raznoliko oblikovanim šiljcima za rad, uporaba parožaka i bjelokosti za šiljke koplja, harpune i igle, nasadijanje kamenog oruđa na drške, uporaba luka i strijele) odnosno kraj posljednjeg ledenog doba. Tu nepoznatu civilizaciju oličenu u piramidama, monumentalnim kamenim gradovima i kompleksnim energetskim sustavima uništila je prije 12.000 godina svemirska kataklizma koja je prouzročila otapanje

leda u Europi što je izazvalo podizanje nivoa mora od nekoliko stotina metara. Tragove te civilizacije prekrila je voda. Kasnijim povlačenjem mora i tijekom vremena, piramide su prekrili slojevi zemlje i raslinja (Osmanagić 2005:6).

2. Ti objekti povezani su mrežom podzemnih tunela, što ih čini sličnima drugim takvim kompleksima starih civilizacija. O njima svjedoče pučka predaja, svjedočanstva živih suvremenika koji govore o nekim od danas nepostojećih ulaza, te neki od postojećih ali neistraženih tunela.

3. Fenomen kamenih kugli nepoznata porijekla koje se nalaze na raznim mjestima u BiH, a koje svoje izravne usporednice imaju u kamenim kuglama Kostarike i Meksika, dodatno potvrđuje postojanje nepoznatih civilizacijskih okvira, možda čak i poveznica s visoko razvijenim prehistorijskim civilizacijama drugdje u svijetu.

Cilj ovoga rada nije ulaziti u raspravu o ovim tezama, već ih fenomenološki predočiti kao inspiracijsku okosnicu oko koje se u javnosti zavratio fenomen "Bosanskih piramida". A da je on zašao duboko u psihu ljudi u Visokom, govore brojni spontani razgovori i susreti na terenu, te njihove refleksije u mediju interneta u obliku brojnih viceva.

Vodeći se definicijom vica prema kojoj je on "kratka (...) jezična tvorevina koja služi izazivanju komičnog dojma, sažeto zacrtavši neke situacije, događaje ili karaktere, i otkrivši u jezičnom izrazu sâmom, ili u osobinama izraženog, suprotnosti i protuslovlja, koja izazivaju smijeh" (Solar 1977:163), navest će i tvorevine koje možda striktno ne pripadaju literarnoj kategoriji vica već zagonetki i pitalica pa i drugih oblika, upravo zbog njihove funkcije izazivanja smijeha i njihovog jednostavnog usmenoknjževnog oblika.

Prvi vicevi na temu piramida u Bosni doprli su do mene još u Zagrebu i zabilježeni su još prije dolaska u Visoko. S druge strane, čak i u noći odlaska iz Visokog, pri presjedanju iz autobusa u autobus u Vitezu oko ponoći, tijekom tih petnaestak minuta i među ukupno šest-sedam ljudi nazočnih na autobusnoj stanici čuo sam troje kako prepričavaju jedan "piramidalni" vic i komentiraju nečiju samohvalu kako je on izmislio pizze u obliku piramide. No čini se znakovitim naglasiti da većina viceva ovdje navedenih nisu prikupljeni na "pravom" terenu u Visokom prilikom moga boravka (unatoč mojim zapitkivanjima), već na onom virtualnom terenu, uglavnom jednom bosanskom internetskom forumu oblikovanom u tu svrhu, ali i na nekoliko drugih web stranica. Razlog tomu vidim u činjenici da su moji kontakti na terenu bili gotovo isključivo s Visočanima, a za njih pitanje piramida, kako se pokazalo, nije predstavljalo predmet (da se izrazim zgodnim turcizmom) šegačenja, već viziju nade i boljega života.

Zapravo, tek sam jedan vic uspio zabilježiti izravno iz usta kazivača, i to isti od dvije nepovezane osobe, a karakterističnim se u gore spomenutom kontekstu čini da je i taj bio izrazito pozitivan, afirmativan po Visoko kao grad te ga možemo svrstati u skupinu onih koji govore o novoj visočkoj samosvjeti:

Mijenjam trosoban stan u Bosmalu za na Percu hálu.²

Drugi kazivač (i sam amaterski sakupljač etnografske građe) isti je vic ispričao manje poetično ("Dajem stan u Bosmalu za hálu, odnosno WC, na Visočici."), uz pojašnjenje da je "Bosmal (...) najveća zgrada u Sarajevu koja se radi već nekoliko godina, to će biti jedan veliki neboder gdje su stanovi otprilike četiri hiljade maraka po kvadratnom metru. Znači ipak je cjenjeniji lokalitet Visočice nego...").³ Perac je, pritom, jedan predio na samoj Visočici, odnosno piramidi Sunca, a hála bosanski naziv za nužnik.

Jedna druga dosjetka tu novu visočku samosvijest izražava krajne eksplicitno:

Više se ne kaže Visoko kod Sarajeva, već Sarajevo kod Visokog!⁴

Jedna inačica iste poante prenosi njezino iznošenje u Bosni susjednu zemlju i drugi kontekst:

Došla grupa Sarajlija na more i tako upoznaju se sa rajom iz Hrvatske i pitanju njih Hrvati:

– "Odakle ste iz Bosne, iz kojeg kraja?"

Kaže njemu jedan od njih:

– "Mi smo ti 30 kilometara od Visokog..."⁵

332 Naredni vic sugerira da razloge za ponos otkrićem u Visokom, dajući time dodatni značaj vlastitoj zemlji, imaju i okolne države:

Jebeš državu kojoj susjadi nemaju piramide!!!

– Hrvatski nacionalista.⁶

Vidimo da ovi vicevi, tipično za usmenoknjiževni oblik vica, počivaju na jednostavnom obratu nekog uobičajenog stanja stvari koje njegovim izvrtanjem dobiva novi smisao. Pri tom je za razumijevanje vica presudno poznavanje konteksta njegova nastanka (otkriće "piramida" u Visokom) bez čega je nemoguće proniknuti u poantu njegova humora.

Taj novi položaj Visokog na geokulturnoj karti svijeta odražava i sljedeći vic. On nadahnuće crpi iz povlačenja paralela sa najpoznatijim lokalitetom piramida na svijetu, Egiptom, a možda i iz činjenice da su dvoje istraživača koji su proveli dosta vremena na terenu u Visokom o čemu su izvještavali mediji, bili Egipćani.

2 Neimenovana kazivačica iz Visokog, 6. kolovoz 2007.

3 Goran Čakić, 06.08.2007.

4 _HiTM@N_, 26.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=6> (13.02.2007).

5 sultan, 04.07.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=5> (13.02.2007).

6 Bosna_blic, 31.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=6> (13.02.2007).

Pitali Egipćana zašto je došao u Visoko, a on im odgovori:

– “Došao sam da izvadim rodni list!”⁷

Još jedan vic koristi se tom analogijom, pritom zgodno poigravajući se etimologijom dviju riječi, nazivom grada Visokog i dvorskog etiketom, koristeći titulu koja u ovom kontekstu može aludirati i na faraonsku titulu.

Došao Bosanac u Egipt i čim je izašao iz aviona pred njim se poklone svi državni službenici, a predsjednik će:

– “Dobro došli, Vaše VISOČANSTVO!”⁸

No osim aludiranja na internacionalnu emancipaciju Visokog, jedan vic sasvim nas vraća u poznate geografske i kulturne okvire, svejednako ostajući u naglašavanju nove visočke samosvijesti.

Prodajem Yugu 45, super, '85 godište, za 10 tisuća Eura.

Dodatna oprema: nosi tablice grada Visokog!!!⁹

Želja za brzom zaradom kroz podmetanje roga za svijeću, pretjerivanje u evaluaciji vlastitoga proizašlo iz neimaštine, u ovome viku predstavljeni su kroz enormnu cijenu prastarog endemskog domaćeg vozila bivše države čija jedina vrijednost je u njegovoj “dodatnoj opremi”, registraciji s oznakom grada Visokog.

Sljedeća skupina viceva također se bavi već naznačenim interkulturnim poveznicama s Egiptom kao i pozitivnom konotacijom vezanom uz otkriće “piramide” u Visokom, ali im je zajednička karakteristika da to čine na način karikiranja povijesti, odnosno izvrstanja kronologije. U njihovoј se osnovi nedvosmisleno iščitava Osmanagićeva teza o tome da su visočke piramide možda i starije od onih u Egiptu.

333

Iz dnevnika jednog od Egipatskih faraona:

– “...i djed mi je pričao o toj zemlji Bosnom zvanoj, i njegovom rodnom gradu Visokom, i kako su se izgubili...”¹⁰

Kako je do tog iskonstruiranog širenja prepostavljene stare civilizacije iz Visokog u Egipt došlo, objašnjava nam sljedeći vic:

– Davno nekada živjela dva brata u Visokom. Zvali su se Ramo (u drugoj varijanti vica Ramiz, op. Z. Č.) i Ramzes. Posvadaše se i Ramzes se iseli u Egipt... Dalje znate.¹¹

7 Zvaalja, 23. 05. 2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&cstrana=7> (13.02.2007).

8 os_hrvoje, 26. 05. 2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&cstrana=6> (13.02.2007).

9 Bosna_blic, 15. 05. 2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&cstrana=7> (13.02.2007).

10 Locutus, 21.06.2006., <http://www.dj.kbf.hr/%7Ezeljko/phorum/viewtopic.php?p=5337> (13.02.2007).

11 vulja_wicked, 18.05.2006., <http://www.krasic.com/forum/viewtopic.php?t=147&view=previous> (13.02.2007).

U jednostavnijoj varijanti iste poruke, pri čemu se karakterističnom za ovo podneblje i nedavnu povijest čini uporaba pojma “izbjeglica”, ovaj vic istu poantu iskazuje ovako:

- Ko su bili Egipćani???
- IZBJEGLICE IZ VISOKOG!!!¹²

To korištenje slave egipatske civilizacije za postizanje efekta humora i povezivanje s njom u vlastitom kulturnom kontekstu (korištenje usluga gatara, ali i naznaka prisutnih new-ageovskih tema o istraživanju vlastitih prošlih života različitim tehnikama) donosi i ovakvo karmičko rješenje:

Otišao Visočanin kod gatare da je pita šta je bio u prošlom životu.
Kad ga je ugledala gatara pade na koljena i reče: – “Faraone, ponovo ste rođeni...”¹³

Podređenu ulogu egipatske civilizacije u odnosu na pretpostavljenu prehistorijsku bosansku, na sljedeći način iskazuje i ovaj vic:

Pronađen je dio testamenta u Visočkoj piramidi koji glasi:
– “...a svoju vikendicu u Egiptu ostavljam unuku Keopsu...”¹⁴

334 Ili u jednostavnijoj varijanti:

- Šta su piramide u Egiptu?
- Vikendice Visočaka.¹⁵

Postoji i vic s inverznim pristupom tezi o smjeru kulturnopovijesnih utjecaja u to prehistorijsko doba. On ipak sugerira primat egipatskih piramida nad visočkim. Pri tom element humora gradi na općepoznatoj činjenici našega vremena o ekonomski motiviranoj migraciji bosanskih radnika u inozemstvo i njihovu zapošljavanju u građevinarstvu.

- Kako su Bosanci naučili graditi piramide?
- Radili u Egiptu na baušteli!¹⁶

I naredni vic gradi na projekciji nezaobilaznih i problematičnih tema koje tište građane Bosne u sadašnjosti, u daleku prošlost. Element smiješnoga, pritom, očituje se u pripisivanju kontinuiteta istih karakternih crta snalažljivosti i nemara za propise od pretpovijesti do naših dana.

12 kliconosa, 19.05.2006., <http://board.ogame.com.hr/thread.php?threadid=40521> (13.02.2007).

13 DarkWizard, 23.01.2007., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vcevi&kat=21&strana=0> (13.02.2007).

14 DarkWizard, 05.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vcevi&kat=21&strana=5> (13.02.2007).

15 hz_semir, 29. 04.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vcevi&kat=21&strana=9> (13.02.2007).

16 oink, 24.07.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vcevi&kat=21&strana=2> (13.02.2007).

– Zašto su bosanske piramide starije od onih u Egiptu?

Egipćani su čekali lokacijsku i građevinsku dozvolu dok su Bosancu bespravno gradili!¹⁷

Za izvlačenje karikiranih zaključaka o kulturno-povijesnim paralelama između graditelja visočkih "piramida" i onih egipatskih, vic se služi i izmaštanom usporedbom pogrebne odjeće pokopanih faraona u ta dva konteksta, promičući pritom nekoć vrlo razvijenu lokalnu kožno-tekstilnu industriju.

Direktni dokaz da su BH faraoni bili bogatiji i moderniji od egipatskih je to da su egipatski sahranjivani u platnenim zavojima, a BH faraoni u KTK kožnim jaknama.¹⁸

Napokon, lokalpatriotizam pronaći će načina da čak i svome voljenome nogometnom klubu antedatira povijesni kontinuitet, povezujući stvarne predslavenske stanovnike Balkana, nogometni klub 20. stoljeća i hipotetske piramide u Visokom u jedinstveni konglomerat vica o milenijskoj i kontinuiranoj odanosti jednom malom nogometnom klubu.

Pronašli na visočkoj piramidi kamen star 12000 godina a na njemu natpis:
– "ŽELJO VOLIMO TE! – tvoji Iliri."¹⁹

Dosadašnji vicevi, s njihovim "pretjerivanjima naviše i naniže", njihovom sposobnošću da postave "stvari naglavce" (Jolles 2000:234) poigravali su se kronologijom i stvarnim stanjem stvari izvrćući ih i na taj način postižući efekt humoru. Sljedeća skupina smiješno gradi na drukčijem efektu. Ovisno o tome zauzima li autor vica distancu spram teme fenomena piramida i njezinog šireg kulturnog konteksta koji obrađuje u vici ili pak osjeća da ima nešto zajedničko s njom, ali kroz vic i efekt ismijavanja nastoji postići određenu autoodgojnju notu, govorimo o ironiji ili satiri. U oba slučaja riječ je o vicevima koji sadrže element poruge, no dok satirični vicevi donose osuđujuću, uništavajuću poantu, ironični se, doduše, rugaju, ali se u njima osjeća da "rugalač ima zajedno s predmetom svoje poruge osjećaj za ono čemu se ruga, on to poznaje iz sebe sama" (Jolles 1978:81).

Evo tipičnog primjera ironičnog vica gdje osjećamo zajedništvo autora s ismijanom tehnološkom nerazvijenošću vlastite kulture:

Iskopali Bosanci dvije mumije iz piramide pa ih odnesu u labos.

Nakon fotografiranja, odu se istuširati i pripremiti da na pressici svijetu da kažu veliku novost.

Mumije se probude i dignu, prošetaju po labosu i jedna kaže:

– "U, jebote, ovi su po tehnologiji barem 50 godina ispred nas!"²⁰

17 vulja_wicked, 18.05.2006. <http://www.krasic.com/forum/viewtopic.php?t=147&view=previous> (13.02.2007).

18 AmADin_gospo, 24.05.2006., <http://www.krasic.com/forum/viewtopic.php?t=147&view=previous> (13.02.2007).

19 dzena, 25.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=6> (13.02.2007).

20 LavIlijas, 12.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=4> (13.02.2007).

Jedna podvarijanta iste poante iskazuje istu poruku ovako:

Izađu dve mumije iz bosanske piramide, naprave par koraka i uhvate se za glavu...kaže ova jedna:

– “uuuuuuu *ebote, ovdje vrijeme ide unazad!!”²¹

Ili ovako:

... i tako izađu dvije mumije nedavno iz piramide u Visokom... razgledaju po Visokom...

pita ova jedna mumija drugu:

– “Znaš ti majke ti... jel’ ovdje vrijeme išlo naprijed il’ nazad?”²²

Kako se ironija i satira znaju često i preklapati, tako je u nekim vicerima teško iščitati ismijava li se u njima “drugoga” ili se šali sa samima sobom. Ovaj vic jednako se šali na račun nepostojećih piramida kao i na račun kvalitete lokalnog branda kave:

– Nemojte pit Vispak kavu!!!

Od nje vam se ukazuju piramide!!!²³

Iz sljedećeg je također moguće iščitati i satiričnu i ironičnu poruku:

336

– Koja je najtužnija zemlja na svijetu? Bosna.

– Zašto?

– Ima piramide, ima muslimane, a nema naftu!²⁴

Nema, pak, dvojbe oko stava autora narednoga vica. On reflektira stav onog dijela javnosti koji prihvaca argumentaciju o Osmanagićevoj nestručnosti (ekonomist) i senzacionalizmu, kvalificirajući ga na satiričan način i intelektualno i profesionalno (uskraćujući mu istovremeno titulu piramidologa):

– Šta je po zanimanju Semir Osmanagić?

– PiramIDIOT!!!²⁵

Satira se osjeća i u ovom vicu, koji porugu očito bazira na detekciji grandomanije u Osmanagićevu projektu. Stavljujući otkriće “piramida” u Visokom uz bok jednom drugom nemogućem otkriću, on potencira dimenzije postojećeg projekta do apsurda, izvrgavajući ga ruglu:

21 Vala Mal Doran, 12.07.2006,

<http://www.stargate-hr.info/forum/viewtopic.php?t=721&start=30&postdays=0&postorder=asc> (13.02.2007).

22 Kemal Jr., 08.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

23 medjed, 23.08.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=1> (13.02.2007).

24 Primaljen sms-om u ljeto 2006., prije terena u Visokom.

25 Lik, 27.07.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=2> (13.02.2007).

Šalje egipatski arheolog Hawass²⁶ pismo najpoznatijem kineskom arheologu u kojem se navodi:

– “Budite spremni za posjet u Bosnu, jer mislim da će u Bosni uskoro otkriti i KINESKI ZID, te otpočeti njegovo otkopavanje.”²⁷

Višestoljetna trgovačka tradicija (trgovačko središte još od druge pol. 14. st. s jakom dubrovačkom kolonijom i carinarnicom, te trgovačko mjesto s razvijenim obrtom u tursko doba) te sposobnost stanovništva visočkoga kraja da i novi piramidalni trend vrlo promptno pretvori u paletu turističkih proizvoda, čini se da su našli ironičnoga izraza na ovaj način interpretacije prvih sedam dana postanka svijeta:

1. dan. Bog stvori Visoko
2. dan. Bog stvori Visočane
3. dan. Visočani napraviše piramidu
4. dan. Visočani napraviše pečenicu
5. dan. Visočani napraviše vagu
6. dan. Visočani počeše da trguju
7. dan. Bog se uhvati za glavu²⁸

Donekle sličan ranije navedenomu vicu, koji ismijava projekt piramide dovodeći ga u vezu s pronalaskom Kineskog zida u Bosni, jest i naredni vic koji nas pritom uvodi u sljedeću skupinu politički intoniranih viceva. Premda to iz njega nije vidljivo, nije isključeno da insinuira na neke političke konotacije koje su se pripisivale i projektu u Visokom i njegovim promotorima.

337

Zbog euforije o piramidama, gradonačelnik Tuzle u predizbornoj kampanji obećao građanima pronalazak Atlantide na području jezera Modraca.²⁹

Sljedeći satirično-politički intonirani vic zapravo se nadovezuje na brojne i desetljećima stare viceve na račun projicirane neinteligencije Bosanaca (najčešće utjelovljene u likovima Muje i Hase), koji su u okvirima bivše države kao skupina bili najčešćim predmetom vica. On također koketira s činjenicom da Semir Osmanagić primarno živi i radi u SAD-u kao poduzetnik te otud ideja o njegovoј reputaciji za stranu obavještajnu službu:

P: Zašto je Osmanagić “otkrio” piramidu?

O: Dobio zadatak od CIA-e da ispita da li su Bosanci stvarno toliko glupi?³⁰

26 Zahi Hawass je generalni tajnik Vrhovnog vijeća za antikvitete Egipta.

27 Bosna_blic, 26.07.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=2> (13.02.2007).

28 ScoutX, 24.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=5> (13.02.2007).

29 zemo, 07.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=7> (13.02.2007).

30 Torta, 22.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=3> (13.02.2007).

Metaforu o piramidi ubojito kritički koriste i nekoliko aforizama uvrštenih na stranicu viceva da bi ismijali političke strukture u Bosni:

Malo su tri visočke piramide, za toliko Be Ha faraona!³¹

Ovaj se služi kreativnom tvorbom nove riječi da bi njezinom dvostrukom etimologijom karakterizirao lokalne političare:

– U Egiptu su FARAONI a u Bosni VARAONI...³²

I da ne bi bilo nejasnoća o dijagnozi stanja političkih struktura u zemlji (uz parafrazu Osmanagićeve hipoteze da je piramida Sunca u Visokom najveća piramidalna građevina na svijetu):

Ovo je već potvrđeno:

– Bosanska piramida vlasti je jedna od najvećih na svijetu.³³

Druga vrsta političke oštice isčitava se iz vica koji potencira bošnjačko-srpski antagonizam, i po svemu sudeći potječe s ove druge strane zbog poznatog prizvuka teritorijalnih pretenzija iz protekloga rata (Visoko je bilo napadano sa srpske i branjeno s bošnjačke strane na samim ulicama grada):

338

– Zašto Osmanagić ne otkriva šta je u piramidi?

– Svi natpisi su napisani čirilicom.³⁴

Dok gotovo kao odjek stoljetne Vukove teze "Srbi svi i svuda" zvuči ovaj gornji, sljedeći vic ponovo gradi na nedavnoj prošlosti te insinuira na žal glavnoga aktera ratova devedesetih zbog propuštene prilike za osvajanjem novootkrivenog značajnog arheološkog lokaliteta:

Na drugome svetu došao Slobo pred vrata od pakla. Na ulazu recepcioner ga upita:

– "Slobice kaži ti meni onako u poverenju prije nego uđeš unutra za čim ti najviše žališ?"

Slobo: – "Manje više sve sam ostvario, samo da sam za piramide u Visokom doznao ranije..."³⁵

I naredni se referiraju na suvremene političke teme uvodeći dva najtraženija bjegunca pred zakonom u Bosni koji su u dugogodišnjem bijegu te činjenicu da je visočka "piramida" tek nedavno otkrivena i da se u nju još nije uspjelo ući:

31 Borislav Mitrovic, 06.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

32 JA2, 16.09.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=1> (13.02.2007).

33 edin(edy), 03.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

34 BOS, 5.Sep.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=1> (13.02.2007).

35 Cobra, 10.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=4> (13.02.2007).

- Gdje se kriju Karadžić i Mladić?
- Pa u Visokom u piramidi Sunca.³⁶

Za kraj ove podskupine i jedan vic koji bi pod svaku cijenu htio uvesti još jedno zvučno ime političke suvremenosti, premda bez osobite poante:

- Gdje vode tuneli pronađeni u visočkim piramidama?
- U Haag!³⁷

Koliko god su politikom inspirirani vicevi često pomalo “škakljivi”, još se osjetljivijih može naći među religijski intoniranim, zbog njihove oštice koja više ne smjera ni na šalu, ni na porugu, već na očitu uvredu. Efekt smiješnog, naravno samo za one koji pripadaju istom krugu kao i tvorac vica, postiže se srazom oporbenosti, nezamislivosti, besmislenosti, rušenjem logičkih barijera uobičajenim za oblik vica (Jolles 2000:232). Za početak jedan koji benigno duhovito parafrazira ime poznatog antičkog egipatskog božanstva Amona-Ra dodajući mu čuvenu bosansku poštupalicu, sintetizirajući tako novo fiktivno božanstvo prepostavljene izgubljene civilizacije graditelja visočkih piramida.

- Kako se zvao Bog sunca u Visokom?
- Amon-Ba!³⁸

339

Naredni se služi istim nadahnućem, ali da bi naglasio jedan drugi aspekt, a to je svojevrsni kult osobe Semira Osmanagića koji se vidi i osjeti na terenu u Visokom:

- Kako se zove visočki bog sunca?
- Semir-RA.³⁹

Daleko od ovakvih benevolentnih tonova nalazi se naredni vic koji najpoznatijem vjerskom središtu u BiH nastoji skinuti oreolu satirom koja kombinira povijesne likove i socijalne pojave naše suvremenosti sumnjivog morala (oglasi “sponzoruša” po novinama). Možda bi bilo previše pretenciozno interpretirati da autor ovoga vica ovdje varira na temu predaje o začeću Marije s nekim rimskim vojnikom, no činjenica je da islam ne priznaje njezino čudotvorno začeće, a da katoliku ili pravoslavcu ovakva duhovitost ne bi pala na pamet (potpisuje ju “pametnjaković”):

36 Ermin, 01.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

37 kabadahija, 24.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=3> (13.02.2007).

38 ajant, 16.05.2006., <http://www.croportal.net/forum/vicevi-i-smijesni-tekstovi/vicevi-postajte-viceve-razlicitih-zanrova-9023/stranica55/> (13.02.2007).

39 adi i enis, 31.08.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=1> (13.02.2007).

Djevica, sa stonom u Međugorju, traži faraona sa šireg područja
Sarajeva sa dobrom piramidom, za povremeno ugodno druženje.
ŠIFRA: Mlada majka⁴⁰

Postavljajući temu piramide kao referentnu točku za teološko i ino očitovanje najpoznatijih religija svijeta, ovaj vic izvlači neke njihove crte u kojima, ako i nemaju veze sa stvarnošću, vic igra na kartu općega dojma ili predrasude prema pojedinim vjerama:

Evo šta religije svijeta kažu o piramidi:
taoizam – piramide ima
Hare Krišna – piramide ima, rama rama ding dong
hinduizam – piramide je bilo i prije
islam – piramide ima, uzmi taoca
zen – kako zvuči “piramide ima”?
budizam – ako piramide ima, šta je u biti piramida?
konfucijanizam – konfucije kaže: piramide ima
adventizam sedmog dana – piramide ima samo subotom
protestantizam – piramide ima samo ako vrijedno radiš
katolicizam – ako piramide ima, onda smo je zaslužili
Jehovini svjedoci – kuc, kuc, piramide ima
mormonizam – piramide ima, i opet, i opet, i opet...
judaizam – zašto se piramida stalno ponavlja nama?
rastafarizam – popušimo piramidu.⁴¹

340

A grandioznost visočke “piramide” njezinom projekcijom u jednu od ikonskih slika zapadne religioznosti naglašava ovaj vic:

- Gdje se nasukala Noina arka?
- ... na vrh bosanske piramide.⁴²

Nekolicina viceva počiva na pronicavim kulturnim aluzijama, polazeći od već postojećih elemenata i stavljajući ih u kontekst “piramida” čime dobivaju humorističnu reinterpretaciju. Ovaj, tako, tradicijski element bosanske arhitekture dovodi u izravnu ezoterijsku vezu s arhetipskim oblikom piramide:

40 pametnjaković, 22.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=7> (13.02.2007). Iz razloga političke korektnosti, kao predstnik bit će naveden samo ovaj jedan vic na tu temu.

41 Hera, 04.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

42 lega, 21.01.2007., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=0> (13.02.2007).

– Što bosanski muslimani pokrivaju kuće na četiri vode??

– Ma čisti instinkt...⁴³

Sljedeći se podsmjejuje jednoj od aplikacijskih mogućnosti novih trendova koje otkriće "piramide" izaziva, istovremeno ironizirajući pokušaje politike da profitiraju od trenda:

Na Centralnom predizbornom skupu u Visokom nastupa kulturno umjetničko društvo KUD "Mumije" iz Visokog koji će izvesti splet narodnih igara "zavoji iz starog Egipta".⁴⁴

S antologijskim stihovima rock 'n' rolla ovih prostora u novom kontekstu šali se ovaj vic:

Nova vijest... Arheolozi i lingvisti drevnih jezika su tek danas shvatili

zašto prevod najstarijih hijeroglifa u Egiptu glasi:

– "Tako ti je mala moja kad ljubi BOSANAC..."⁴⁵

Sljedeći vic koristi antologijske replike popularne monodrame bivše države za karikirani opis nepromijenjenog ekonomskog i stanja duha, dodatno potaknutog prijeporima oko utemeljenosti Osmanagićevih teze:

Ovako će glasiti novi monolog poznate predstave Josipa Pejakovića:

341

"On meni nema piramide! On meni nema piramide!

Ma imam piramide i ima i mene na piramidi!

I biće valjda posla u Visokom jednog dana i za mene, vakog kaki sam!"⁴⁶

Pritom se, indikativno, zalaganje glavnoga lika monodrame za postojanje piramide dovodi u vezu s rješavanjem pitanja njegove nezaposlenosti, a on je zapravo predstavnik svebosanskog narodnog čovjeka u borbi za golu egzistenciju.

Još jedna parafraza glasovitog izvornika, stihova Maka Dizdara,⁴⁷ dodavanjem novog elementa u svečani i poznati stari kontekst, postiže efekt humora:

Pitao tako jednom jednog vrli pitac neki:

A kto je ta

43 medjed, 22.08.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=2> (13.02.2007).

44 zmajko, 17.01.2007., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=0> (13.02.2007).

45 Night_Wolf, 3.Jun.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=5> (13.02.2007).

46 Ramzes, 03.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

47 *Zapis o zemlji* (Mak Dizdar): "Pita jednom tako jednoga vrli pitac neki/ A kto je ta šta je ta da prosiš/ Gdje li je ta/ Odakle je ta/ Bosna/ Rekti// A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:/ Bosna da prosiš jedna zemlja imade/ I posna i bosa da prosiš/ I hladna i gladna/ I k tomu još/ Da prosiš/ Prkosna/ Od/ Sna".

šta je ta da prosiš
Gdje li je ta,
Odakle je ta
Kuda je ta Bosna rekli.
A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:
Bosna da prosiš jedna zemlja imade
I posna i bosa da prosiš
I hladna i gladna
I k tomu još da prosiš
Prkosna od sna...
I još da prosiš i PIRAMIDE imade.⁴⁸

Došlo je i do zanimljivih lingvističkih invencija. Sugerira se i nastanak novog muškog imena, križanca novog trenda i poznate morfolologije bošnjačkih imena:

- Znate koje je sad u Visokom najpopularnije muško ime?
- PIRAMIDIN.⁴⁹

te do novine u glazbenoj terminologiji:

- Nova notna solimizacija u Bosni:
- DO-RE-PI-RA-MI-DA-SO-LA-TI⁵⁰

I za kraj, nekoliko viceva posve suvremene intonacije. Oni koriste motiv piramide za interpretaciju odnosno reinterpretaciju nekih slika iz raznih aspekata suvremenosti (a da nisu političke prirode), istovremeno ih bojeći svojim humorističnim i kritičkim komentarom. Tako su pobjednička pjesma na Euroviziji 2006. godine i njezini čudovišni kostimirani teškometalni akteri svojom pojavom inducirali ovaj vic:

- Kako da Bosna sledeće godine pobijedi na Evroviziji?
- Poslaćemo i mi naše mumije iz Visokog.⁵¹

Za ismijavanje tradicionalnih i kulturno-dobrosusjedskih predvidljivih glasačkih shema pri dodjeljivanju bodova na Euroviziji, ovaj vic služi se insinuacijom na novouspostavljene piramidalne poveznice BiH i Egipta:

48 Mak Farao Dizdar, 09.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=8> (13.02.2007).

49 Edin, 29.04.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=9> (13.02.2007).

50 medjed, 21.10.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=1> (13.02.2007).

51 Tutmes III, 01.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=6> (13.02.2007).

- Televoting results of Bosnia and Hercegovina:
- “...and 12 points go to...
Egypt!”⁵²

Sve veću prisutnost kineskog stanovništva u Sarajevu (možda i šire) komentira ovaj vic:

- Šta su našli u Visočkoj piramidi??
- Kinesku prodavnici...⁵³

Klimatske promjene o kojima se zime 2006/7. počelo sve intenzivnije govoriti u svjetskoj i domaćoj javnosti, duhovito je moguće interpretirati i na ovaj način:

- Zašto ove godine nije bilo snijega u BIH?
- Zato što snijeg i piramide ne idu zajedno!⁵⁴

Jedan puno komentirani incident sa svjetskog nogometnog prvenstva 2006. ovaj je vic (očito bez dovoljno razlikovanja alžirskog porijekla nogometaša o kojemu je riječ u odnosu na insinuirano egipatsko) protumačio ovako:

- Zašto je Zinedin udario žabara glavom?
- Pa ovaj mu rekao da nema piramide u Visokom.⁵⁵

343

Završimo pregled viceva jednim koji nam želi otkriti poseban izvor zadovoljstva glavnog zagovaratelja teze o visočkim piramidama:

- Koju emisiju svaku srijedu gleda Semir Osmanagić:
- Piramidu, Željke Ogrešte.⁵⁶

Ovaj opširan izbor viceva na predmetnu temu snažno odražava činjenicu “da je ono što je ljudima smješno, ograničeno jezičnim, zemljopisnim, dijakronijskim, društveno-kulturnim i osobnim činiteljima” (Chiaro prema Baym 2004:162). Pored većine onih koji posve syježe i inovativno reagiraju tvorbom novih dvosmislenosti, nedosljednosti, kontradikcija, interpretativnih raznolikosti, “odgovarajućih proturječnosti” i razdvajanja logičkih procesa (Baym 2004:162), postoji i niz viceva koji se koriste već postojećim obrascima (insinuacije o bosanskoj zaostalosti, međunacionalna podmetanja, epizode s

52 Locutus, 21.06.2006., <http://www.dj.kbf.hr/%7Ezeljko/phorum/viewtopic.php?p=5337> (13.02.2007).

53 fare, 13.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=4> (13.02.2007).

54 Aidica, 28.02.2007., <http://www.dj.kbf.hr/%7Ezeljko/phorum/viewtopic.php?p=5337> (13.02.2007).

55 kiki, 25.06.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=2> (13.02.2007).

56 lolo, 31.05.2006., <http://www.vicevi.net/index.php?st=vicevi&kat=21&strana=6> (13.02.2007).

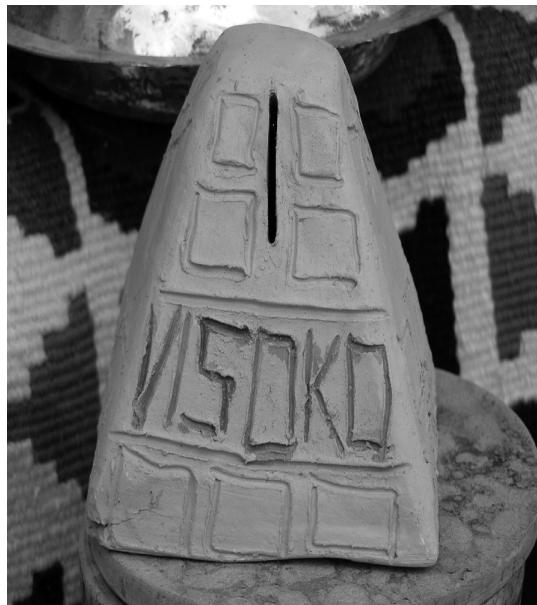
poznatim likovima Mujom, Suljom i Fatom). Ono što bi za ovu priliku trebalo naglasiti jest zajednički nazivnik gotovo svih tih viceva, a on je (osim tematskog) taj da su kao medij svoga širenja i objavljivanja našli medij interneta. Važna karakteristika interneta kao medija u ovom kontekstu je u činjenici da je omogućio akumulaciju viceva ne klasičnim etnografskim naporom zainteresiranog pojedinca-sakupljača, već je posljedica kolektivnog svojevoljnog čina prenositelja ili tvoraca tog jednostavnog usmenoknjiževnog oblika. Umjesto etnografa koji obilazi teren i prikuplja ono do čega stjecajem ovih ili onih okolnosti tek može doći, imamo kazivače koji sami, kolektivno i međusobno nepovezano, pokazuju aktivni interes za iskazivanjem. "Usmenoknjiževnost" tako prikupljene građe moguće je donekle dovesti u pitanje jer ostaje činjenica da nije provjerljiva njihova verbalna vitalnost na terenu kao ni to jesu li uopće ikada zaživjeli u spontanoj usmenoj razmjeni ili ih je njihov potpisnik sam smislio i po prvi put objavio na internetu (što se u nekim slučajevima čini vrlo mogućim).

Međutim, upravo ta demokratičnost interneta kao medija doprinosi sljedećoj važnoj karakteristici ovako prikupljene zbirke viceva. Metoda klasičnog etnografskog prikupljanja često je osuđena na sporadičnost, slučaj, osobni izbor etnografa u izboru terena i kazivača i druge ograničavajuće čimbenike. Ne treba ispustiti iz vida i osobnost etnografa kao filtera pri odabiru, već prema srazu sadržaja vica i sakupljačevih osobnih aflijacija. Čitav niz viceva o piramidama u Visokom vrijednosno su suprotni (npr. jedni promiču ideju o piramidama, drugi je izruguju; vicevi nacionalno i vjerski suprotno intoniranih naboja koji se prelamaju preko teme piramide i sl.). U mediju interneta upravo je ta opasnost pristranosti izbjegнута, jer na njemu doslovce svatko objavljuje što želi. Time je etnografska žetva neizmjerno olakšana, no što je još važnije, uzorak je potpuniji i demokratičniji.

344

Literatura:

- Baym, Nancy K.** 2004. "Izvedbe humora u računalno posredovanoj komunikaciji". U: *Etnografije interneta*. (ur. Reana Senjković i Iva Pleše). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 161-191.
- Burke, Peter.** 1991. *Junaci, nitkovi i lude. Narodna kultura predindustrijske Evrope*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hine, Christine.** 2004. "Virtualni predmeti etnografije". U: *Etnografije interneta*. (ur. Reana Senjković i Iva Pleše). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 27-54.
- Jolles, André.** 2000. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Marks, Ljiljana.** 1991. "Dječji vicevi – mogućnosti klasifikacije i interpretacije". *Narodna umjetnost* 28:213-225.
- Solar, Milivoj.** 1976. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Osmanagić, Semir.** 2006. *Bosanska dolina piramide*. Sarajevo: MAUNA-Fe 1950 Publishing.
- Osmanagić, Semir.** 2005. *Bosanska piramida Sunca*. Sarajevo: Klepsidra.
- Škaljić, Abdulah.** 1989. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Kasica — Piramida Visoko

Majica — *I ja bib sa piramidama u Evropu*

345

Majica — *Jebes zemlju koja piramide nema!*

Restoran *Piramida Mjeseca*